

بازتاب عقاید و افکار رهبر معظم انقلاب اسلامی در شعر بیداری شاعران عرب و تاثیرات آن بر چشم انداز آرمانشهرهای اسلامی

عبدالصاحب نوروزی* - دانشجوی دکترای زبان و ادبیات عرب دانشگاه رازی کرمانشاه، کرمانشاه، ایران.
یحیی معروف - استاد دانشگاه رازی کرمانشاه، کرمانشاه، ایران.

چکیده

امروزه مطالعه مبانی اندیشه‌ای، عملکرد و رفتار نخبگان و رهبران سیاسی و زندگی آنان از اهمیت خاصی برخوردار است. به ویژه رهبرانی که اندیشه و عملکرد آنان، در حال ایجاد تحول و تغییر بنیادین در عرصه نظام و روابط بین‌الملل می‌باشد که در مسیر ناعادلانه، ظالمانه و سلطه‌گرایانه، قرار دارد. نقش رهبران فکری انقلاب اسلامی در بیداری جهانی - اسلامی، نقشی اساسی است. مطالعه و بررسی خیزش و بیداری جهانی - اسلامی علیه نظام سلطه، بدون بررسی و در نظر گرفتن افکار رهبران انقلاب اسلامی به خصوص امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری و تاثیر آنها در ابعاد مختلف این خیزش‌ها، بی‌فایده خواهد بود زیرا که منادی بیداری و تحول فردی - اجتماعی در نیم قرن اخیر بنا به اذعان تمامی دوستان و دشمنان انقلاب اسلامی، امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری بوده‌اند. این تحول، بر تمامی ابعاد فرهنگی، سیاسی، اقتصادی، و اخلاقی جنبش‌های اسلامی تأثیرگذار بوده است. ما در این تحقیق با روش کتابخانه‌ای به بررسی میزان و حیطه تأثیر افکار و عقاید رهبر معظم انقلاب اسلامی ایران بر شعر شاعران عرب بیداری بعد از ۲۰۱۰ میلادی می‌پردازیم تا به این سؤال اساسی جواب دهیم که میزان و کیفیت این تأثیر در شعر شاعران بیداری چگونه بوده است؟ بررسی نگارنده نشان می‌دهد که تا کنون پژوهشی با این عنوان صورت نگرفته است. از جمله نتایج حاصله از این پژوهش آن است که شاعر عرب بیداری با عقاید و افکار رهبر معظم انقلاب به خوبی آشنا بوده و به صورت روان حرکتی و گسترده در شعر خود به کار گرفته است و ترسیمی از آرمانشهر اسلامی را به دست داده است.

واژگان کلیدی: بیداری اسلامی، رهبر معظم انقلاب اسلامی، شاعر بیداری، شعر بیداری.

Islamic Revolution Leader ideas reflected in the poems of poets awakenings and effects on the Islamic utopias

Abstract

Today, the foundations of thought, function and behavior of elites and political leaders and their life is important. In particular, thought and practice leaders who are creating change and a fundamental change in the system of international relations at the unjust, cruel and authoritarian, is located. The role of the intellectual leaders of the Islamic Revolution in awakening the world - Islamic is a great role. The study of the rise and global awakening - dominated Islamic regime, without review and consider the opinion of the leaders of the Islamic Revolution Imam Khomeini and the Supreme Leader and their impact on various aspects of the uprisings, will be useless because it heralded the awakening and individual transformation and social - in the last half century, according to acknowledge all the friends and enemies of the Islamic Revolution, Imam Khomeini and the Supreme Leader have. This change, on all aspects of cultural, political, economic, moral and Islamic movements have been effective, in our research library to assess the impact Vhyth ideas Supreme Leader of the Islamic Revolution on the Arab Awakening poetry after 2010 to address the fundamental question of questions that influence the amount and quality of awakening was the poetry? handled.

Key words: Islamic Awakening, Islamic Revolution Leader, poets awakenings, waking poetry.

۱. مقدمه

شعر بیداری اسلامی آیین‌های است که دغدغه‌ها، تحولات و رویکردهای شاعران بیداری را در خود بازتاب داده است. محتویات فکری و عقیدتی شاعران است که منجر به خلق مفاهیم و تصاویر اشعار بیداری اسلامی شده است.

۱-۱ بیان مساله

در این مقاله کوشش می‌شود که بازتاب اندیشه انقلابی و بیدارگر رهبر معظم انقلاب اسلامی ایران در شعر بیداری اسلامی شاعران عرب مورد بررسی قرار گیرد. بیداری اسلامی همچون رخدادی مهم و فراگیر در فرهنگ، سیاست، اقتصاد، علم‌آموزی، زندگی اجتماعی و غیره تاثیر بسزایی دارد؛ ادبیات و خصوصاً نوع شعر در این پیش درآمد تاریخی و عظیم، سهم قابل توجهی را به خود اختصاص داده است. شعر بیداری مسائلی را مطرح کرد که هم‌صدا و همراه با نیازها و خواسته‌های مردم با نگرش به جوانب و مطالبات دینی و به تبع آن اندیشه‌های رهبران دینی بود. این نگرش با موج عظیمی وارد ادبیات شد و شاعران بیداری بر آن شدند تا در این صحنه خود را نشان دهند و نمود آن را در آثار خود بسرایند. در شعر بیداری اسلامی شایبه‌مادی کمتر است لذا شعر بیش از آنکه شکل ستایش از افراد داشته باشد صورتی درخور از ستایش و تکریم ارزش‌ها را پیدا کرد و حتی شعرهای که برای امام خمینی (ره) و مقام رهبری سروده شد به انگیزه پاس‌داشت ارزش‌های معنوی ایشان بود نه قدرت و نفوذ مادی. شاعران بیداری با توجه به تعالیم دینی و راهکارهایی که رهبران در اولویت قرار داده‌اند در بیداری خویش و مردم انقلابی موثر بودند و به موضوعاتی همچون وحدت، رمز پیروزی، تاکید بر هویت عربی اسلامی، نه به واقعیت‌های موجود، بحران فلسطین و شوق و امید به زندگی و پیروزی پرداختند. شاعران پیام خویش‌شناسی و به خود و فرهنگ اسلامی بازگشتن را در سروده‌ها بازتاب دادند. در این مقاله سعی شده است شاخص‌های

بیداری اسلامی در مناطق بیدار شده با تاثیرپذیری از اندیشه‌های رهبری و بازتاب آن در شعر شاعران بیداری بررسی شود.

۲-۱ پیشینه تحقیق

تا جایی که نگارنده بررسی نموده است هر چند در زمینه بیداری اسلامی تحقیقات و پژوهش‌های مختلفی انجام گرفته است اما تا کنون پژوهشی با این عنوان صورت نگرفته است.

۳-۱ ضرورت و اهمیت تحقیق

تحقیق و تأمل در حوزه شعر و ادبیات بیداری و تبیین ابعاد گوناگون آن یکی از ضرورت‌های انکارناپذیر است. اهمیت اهتمام جدی به شعر و ادبیات بیداری وثبت و تبیین مؤلفه‌ها و منابع الهام بخش آن بر کسی پوشیده نیست. با اعلام موجودیت انقلاب اسلامی، شاعران مسلمان و حتی غیر مسلمان، آرزوهای دیرین خود را تحقق یافته دیدند و الگویی مناسب و واقعی برای سروده‌های مقاومت و بیداری در عالم واقع و نه در حکایت‌های تاریخی و اساطیری پیدا کردند. پیروزی انقلاب اسلامی در ایران و افکار و عقاید رهبران آن بود که نهال این باور را در دل و جان شاعران رویاند که می‌توان با استفاده از عنصر رجاء و امید و خشم مقدس و آمادگی همه جانبه در مقابل دشمن ایستاد. در سایه افکار، عقاید و عملکرد این رهبران بود که شعر بیداری در جهان نضج و بالندگی مشخصی یافت. بی‌باوری به باور تبدیل شد و یأس جای خود را به امید داد. در سایه اهمیت این حقایق است که این پژوهش به بررسی تاثیر افکار و عقاید رهبر معظم انقلاب اسلامی ایران بر شعر شاعران بیداری بعد از خیزش‌های ۲۰۱۰ میلادی پردازد و به سؤال اساسی میزان و کیفیت این تاثیر چگونه بوده است جواب دهد.

۲- بحث

۱-۲-۱ وحدت، رمز پیروزی

یکی از راهکارهای غرب برای تثبیت و تقویت سیطره بر کشورهای جهان سوم و کشورهای اسلامی ایجاد تفرقه در بین اقشار مختلف است، خواه از جانب

اقتصادی و خواه از جانب مذهبی، مثل ایجاد فاصله طبقاتی بین اغنیا و فقرا، و یا ایجاد دشمنی و دو دستی بین ادیان و مذاهب مختلف مانند شیعه و سنی. اهمیت این موضوع است که رهبر آینده نگر انقلاب می‌فرماید:

«امروز مهمترین دستاویز دشمن برای مقابله با بیداری اسلامی، ایجاد اختلاف است. مسلمان را در مقابل مسلمان قرار دادن، مسلمان را به دست مسلمان از بین بردن، اینها را به هم مشغول کردن؛ چه چیزی بهتر از این برای دشمنان استقلال اسلامی که مسلمانان را به هم مشغول کنند؟»^۱ «اینجا غربی‌ها فرصت را مغتنم شمردند، برای اینکه در قضایای منطقه دخالت کنند، با طرح یک مسأله جدید؛ مسأله شیعه و سنی. چون مردم بحرین بیچاره‌ها شیعه‌اند، بنابراین هیچ کس در دنیا نباید از آنها حمایت کند! تلویزیون‌هایی که جزئیات قضایای منطقه را پخش می‌کردند، نسبت به قضایای بحرین سکوت کنند، کشتار مردم بحرین را منعکس نکنند؛ یک عده‌ای هم دربیابند در کشورهای حاشیه خلیج فارس - چه سیاستمدار، چه روزنامه‌نگار - گزاره‌گوئی کنند، بگویند مسأله بحرین جنگ بین شیعه و سنی است! چه جنگ بین شیعه و سنی؟»^۲

یکی از مهم‌ترین شاخصه‌های شعر بیداری اسلامی الهام‌گرفتن از این ایده رهبری و دعوت به سوی وحدت بین مسلمانان است. برای نمونه الیساری شاعر بیداری بحرین با درک این آسیب، بر وحدت بین شیعه و سنی در کشورش تاکید دارد. وحدتی که ماحصل آن قدرت خواهد بود. اما نه قدرتی در جهت عداوت و کینه‌توزی و خون‌ریزی، بلکه وحدتی در جهت پویایی و پایداری حیات بحرین.

بَحْرَيْنَ بَحْرٍ سَنِيٍّ وَ بَحْرٍ شَيْعِيٍّ / ضِدَّ نَهْرِ الدَّمَاءِ
التَّجْرِي لَيْلِ نَهَارٍ

(طاهری‌نیا و محمودی و همکاران، ۱۳۹۲، ص ۱۶)

ترجمه: بحرین دو دریاست. یک دریا سنی و یک دریا شیعی / او شبانه روز بر خلاف نهر خون، در جریان است.

بسیاری از کارشناسان در سه دهه گذشته، گسترش موج بازخیزی اسلامی از جمله شکل سیاسی آن را، ناشی از ویژگی‌های اسلام مانند درهم آمیختگی دین، سیاست، وحدت و یکپارچگی امت اسلام به عنوان ماهیتی فرا قومی و فرا ملی می‌دانند (ن.ک.: سجادی، ۱۳۸۳، صص ۱۳۴-۱۳۳). شاعران بیداری در سایه آگاهی‌دهی رهبر انقلاب در یافته‌اند که در چنین وضعی مسلمانان جهان می‌توانند با تجمع حول محور اسلام، اهداف شوم استکبار جهانی را با شکست مواجه سازند. این تفکر در ایران با پیروزی انقلاب اسلامی به حیطة عمل راه یافته است و تلاش بر این است تا با گذشت زمان تعداد بیشتری از مسلمانان در زیر لوای اسلام گردهم آیند. در این جهت راهبرد وحدت بین مسلمانان مطرح می‌شود. «عباس الموسوی» شاعر بیداری اسلامی این‌گونه منویات رهبر را در قالب شعر جاری می‌سازد:

۱- رَبِّي وَرَبِّكَ وَاحِدٌ لَا يَتَعَدَّدُ وَأَنَا وَأَنْتَ نَبِيْنَا
الْهَادِي مَحْمَدُ
۲- دَسْتَوْرُنَا الْقُرْآنُ وَالْإِسْلَامُ دِينٌ نَهَجْنَا وَشَرِيعَةٌ
الْمُخْتَارُ فَرَقْنَا
۳- لَا تَرْضَى نَهْجاً سِوَى الْإِسْلَامِ دِيناً وَشَهَادَتَيْنِ
عَلَّ اتَّفَاقِ الْكُلِّ نَشْهَدُ
۴- عَدَدُ فِكْمٍ مِنْ لَوْحَةٍ فِيهَا اتَّفَقْنَا وَمَسَارْنَا فِي
عُمُقِهَا فَعَلًّا تَوَحَّدُ
(همان: ۱۸)

ترجمه: (۱) خدای من و تو یگانه است و متفاوت نیست. محمد (ص) پیامبر هدایت‌گر من و تو است. (۲) قانون ما قرآن است و اسلام دینمان. این راه هدایت‌مان است و شریعتی برگزیده چون ستاره‌ای روشن. (۳) ما هیچ شریعتی جز اسلام را بر نخواهیم گزید و همه به اتفاق شهادتین را جاری خواهیم ساخت. (۴) بشمار چقدر صفحات مشترکی داریم صفحاتی که سرنوشت ما در ریشه‌های آن به شکل واحدی رقم می‌خورد.

بر این اساس می‌توان گفت، تأکید و توجه بر اصول اساسی دین مبین اسلام که هر فرد را در حوزه خود

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۳ تابستان ۹۵
No.43 Summer 2016

۶۹

مسلمان معرفی می‌کند، از اصول بسیار مهم راهبرد وحدت اسلامی در شعر بیداری عرب به شمار می‌آید. «عبدالله القرمزی» دیگر شاعر بیداری نیز در اشعار خود به این وجوه مشترک ملت سرزمین خود اشاره می‌کند و می‌سراید:

۱- شَعْبٌ بِطَيْبَةِ قَلْبِهِ مُتَقَرِّدٌ وَكَذَا بَنُوهُ بِالْإِبَاءِ تَفَرَّدُوا

۳- لَا يَرْهَبُونَ الْمَوْتَ فِي طَلَبِ الْعِلْمِ وَالْوَرْدُ فِيهِمْ وَالْحُسَيْنُ مَجَسَّدٌ

۳- شَعْبٌ بِشِيعَتِهِ وَسُنَّتِهِ مَعًا حُبٌّ عَلَى طَوْلِ الضَّمُودِ يُعَرِّدُ

(همان: ۱۷)

ترجمه: (۱) ملتی که با تمام صفای قلبش تنهاست و فرزندان‌ش نیز در تسلیم ناپذیری تنهایند. (۲) این مردم از مرگی که برای کسب بزرگی باشد نمی‌هراسند. چرا که گل لاله و نام حسین در میان آنها حضور دارد. (۳) این ملت شیعه و سنی‌اش در کنار هم با عشق در راه مبارزه و پایداری سرود می‌خوانند.

۲-۲- تاکید بر هویت عربی اسلامی

در خیزش‌های اسلامی - عربی، شاهد باز تولید گسترده هویت دینی هستیم که از میان آنها می‌توان به تحوّل‌هایی که به تازگی در تونس، مصر، یمن، لیبی، عربستان و بحرین اتفاق افتاده است اشاره کرد. مهم‌تر از همه اینکه شاهد انتقال سریع این تحوّل‌ها در سایه وسایل ارتباطی جهانی هستیم.

رهبر انقلاب این موضوع را این‌گونه تبیین می‌نماید:

«در چنین انقلاب‌هایی، اصول و ارزش‌ها و هدف‌ها، نه در مانیفست‌های پیش‌ساخته گروه‌ها و حزب‌ها، بلکه در ذهن و دل و خواست آحاد مردم حاضر در صحنه، نگاشته و در قالب شعارها و رفتارهای آنان اعلام و تثبیت می‌شود. با این محاسبه به روشنی می‌توان تشخیص داد که اصول انقلاب‌های کنونی منطقه، مصر و دیگر کشورها، در درجه اول اینهاست: احیاء و تجدید عزت و کرامت ملی که در طول زمان

با دیکتاتوری حاکمان فاسد و با سلطه سیاسی آمریکا و غرب، در هم شکسته و پایمال شده است. برافراشتن پرچم اسلام که عقیده عمیق و دلبستگی دیرین مردم است و برخورداری از امنیت روانی و عدالت و پیشرفت و شکوفائی‌ای که جز در سایه شریعت اسلامی به دست نخواهد آمد. ایستادگی در برابر نفوذ و سلطه آمریکا و اروپا که در طول دو قرن بیشترین لطمه و خسارت و تحقیر را بر مردم این کشورها وارد آورده‌اند. مبارزه با رژیم غاصب و دولت جعلی صهیونیست که استعمار چون خنجری در پهلوهای کشورهای منطقه فرو برده و وسیله‌ای برای ادامه سلطه اهریمنی خود ساخته و ملتی را از

سرزمین تاریخی خود بیرون رانده است.»

این مسأله در شعر بیداری نیز به طور روشنی تجلّی یافته است. برای نمونه شاعره شهید، آمنه الصدر در اشعار خود بیان می‌دارد که اگرچه دشمن توانسته است هویت اسلامی مردم عرب را برای مدتی مسخ کند، و مبارزان و مجاهدان در این عصر تنها شده‌اند، اما سر انجام حق پیروز خواهد شد و اسلام گستره راستین خود را بر همه فرهنگ‌ها و باورها خواهد گسترانید.

۱- قَاطَلَمَا كَانَ الْمُجَاهِدُ مُفْرَدًا بَيْنَ الْجَحَافِلِ

۲- وَلَطَلَمَا نَصَرَ الْإِلَهَ جُنُودَهُ وَ هُمُ الْقَلَائِلِ

۳- فَالْحَقُّ - يَخْلُدُ فِي الْوُجُودِ وَ كُلُّ مَا يَعْدُوهُ زَائِلٌ

۴- سَأَظِلُّ أَشْهُدُ بِاسْمِ إِسْلَامِي وَأُنْكُرُ كُلَّ بَا طِلٍ

(www.noorfatema.com)

ترجمه: (۱) همواره مجاهد درراه خدا، در بین لشکریان اندک بوده است. (۲) و با وجود اندک بودن خداوند همواره کمک کار سپاهیان‌ش بوده است. (۳) حق همیشه در هستی جاودانه خواهد بود و هر آنچه در مقابلش قرار گیرد نابود خواهد شد. (۴) من همواره با نام اسلامم آواز سر می‌دهم و هر باطلی را رد و انکار می‌کنم.

احمد مساعده شاعر بیداری اردن نیز، دغدغه‌ی

هویت خواهانه خود را در قالب آرزوهای ملت عرب بیان می‌کند. آرزوهایی که حاکی از رنجی است که ملت عرب از تحقیر، تخریب و اضمحلال هویت ملی و اسلامی خود دچار آن شده‌اند. او می‌سراید:

هَلْ يَأْتِي يَوْمًا تُصْبِحُ فِيهِ دِمَاءُ الْعَرَبِ الْأَعْلَى / حِينَ
تُبَاعُ دِمَاءُ النَّبْرِ فِي السُّوقِ السُّودَاءِ / هَلْ سَتَأْتِي
الْأَيَّامَ بِأَسِيرٍ عَرَبِيٍّ نَقَائِضُهُ بِأَلْفِ أَسِيرٍ / وَيَهْرُولُ خَلْفَ
مِشَاعِرِهِ أَلْفُ الزُّعَمَاءِ / هَلْ يَأْتِي يَوْمًا تَتَفَاخَرُ فِيهِ بَنَاتُ
/ أَهْلِ الطَّابُورِ وَاهْلِ الدُّسْتُورِ / وَالْكَلِّ أَمَامَ رَغِيفِ الْخُبْزِ
سَوَاءً.

(samiralgazzar.com)

ترجمه: آیا می‌شود روزی خون عرب ارزشی داشته باشد. آن گاه که در بازار سیاه خون بشر را می‌فروشند / آیا می‌شود روزگاری که هر اسیر عربی با هزار اسیر دیگر مبادله گردد / و هزاران مسوول با شتاب پشت احساساتش راه روند / آیا می‌شود روزی که ما در آن روز افتخار کنیم / به این که ما نیز اهل نظم و قانون هستیم / و همه در قبال یک تکه نان برابریم.

شاعران بیداری با تاثیر از فضای دگرگونی‌ای که در ساختار جوامع عربی به واسطه جنبش‌های مردمی شکل گرفت، آرزوها و دغدغه‌های خود را به عرصه شعر وارد کرده و با الهام‌گیری از افکار رهبر انقلاب از لزوم حرکتی عظیم در حوزه احیای هویت اسلامی - عربی ملت‌های خود سخن می‌گویند. «عبدالمعمر مبروک» از همه مبارزان و جویندگان هویت عربی می‌خواهد قبل از آنکه دیر شود، آماده حرکت و مبارزه‌ای همه‌گیر در جهت باز پس‌گیری نام و هویت عربی شوند:

يَا مَنَاصِلَ فِي عُرُوقِي / إِنَّهَا الثُّورَاتُ تَبْكِي وَالْقَصَائِدُ
فِي جُرُوحِي / تَنْشِدُ الْحِلْمَ الْجَمِيلَ .. تَصْطَفِيكَ .. كَيْ
تُنَاجِي / صَوْتَ وَطَنٍ قَدْ تَدَغْدَغُ فِي لَهَيْبٍ يَحْتَوِيكُ /
يَا بِلَادَ الْعَرَبِ عُدِي / قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَ الرَّحِيلُ.

(samiralgazzar.com)

ترجمه: ای مبارزی که در رگهایم جاری هستی / انقلاب‌ها می‌گیرند و قصیده‌ها در زخم‌هایم / رؤیای

زیبا می‌سرایند تو را برمی‌گزینند / تا روایت‌گر صدای وطنی باشی که در شعله آتشی که در برت گرفته است گرفتار است. / ای سرزمین‌های عربی بازگردید. / قبل از آنکه موسم سفر باز آید.

«احمد مساعده»، با نگاهی کنکاشانه و آسیب‌شناسانه به جنبشی که در ابتدا بهار عربی نامیده می‌شد، بر لزوم ازاله هر آنچه که هویت عرب را سالها زیر غبار ظلم و استعمار و دیکتاتوری مسخ کرده است تأکید می‌کند و می‌گوید آیا این جنبش واقعاً می‌تواند آنچه بر سر فرهنگ، سیاست، اجتماع، اقتصاد و هویت عرب آمده را به یکسره دگرگون کند؟

هَلْ أَنْ رُبَيْعَ الْعَرَبِ / سَيَبْعُثُ فِي عَرْضِ الصَّحْرَاءِ خَيْوَلًا
/ تَصْهَلُ فِي وَجْهِ التَّارِيخِ النَّائِمِ / لَتَوْقُظَ فِينَا كَبُوتَنَا
الْبِلَهَاءِ / هَلْ أَنْ رُبَيْعَ الْعَرَبِ / سَيَنْزِعُ مِنْ كُلِّ حَوَاصِرِنَا
رَمَحَ الْأَعْدَاءِ / وَبِزِيلِ غَشَاوَاتِ الْجَبِينِ الْمُوشُومَةِ عَلَى
/ أَعْيُنِنَا... هَلْ أَنْ رُبَيْعًا عَرَبِيًّا... سَيَسْجِيءُ / وَيَمْسَحُ عَن
بُؤْيُؤِ أَعْيُنِنَا رَمْلَ الصَّحْرَاءِ...

ترجمه: آیا بهار عربی خواهد توانست / اسبانی را به صحرا گسیل دارد / تا بر صورت خوابیده تاریخ شیهه کشند / تا ما را از لغزش‌های احمقانه‌مان بیدار کنند / آیا بهار عربی خواهد توانست / نیزه دشمنان را از پهلوهایمان در آورد / و پرده‌های ننگین ترس را از چشم‌هایمان بردارد / آیا بهار عربی خواهد آمد / تا شن‌های بیابان را از مردمک چشمانمان بزداید.

۲-۳- نه به واقعیت‌های موجود

باید گفت در بطن مفهوم ادبیات بیداری، نوعی موضع‌گیری منقدانه نهفته است. شاعر بیداری، پیش از هر اقدامی در مقام نفی و نه گفتن به چیزی است. این نفی، نه و نقد می‌تواند متعلق‌های گوناگونی بپذیرد و بر اساس این متعلق‌ها می‌توان برای مفهوم ادبیات و هنر بیداری سطوح مختلفی را ترسیم نمود. در لایه نخست از مفهوم ادبیات و هنر بیداری، نه، به واقعیت موجود گفته می‌شود. مقصود از واقعیت موجود، طبیعت و دنیایی است که هنرمند را احاطه کرده و به دلایل متعدد مطلوب او نیست و نسبت به آن اعتراض دارد. در لایه دیگر،

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۳ تابستان ۹۵
No.43 Summer 2016

۷۱

نه به هر نوع انحراف، بی‌عدالتی و آلودگی اعم از اجتماعی، سیاسی، اخلاقی، و دینی گفته می‌شود که هنرمند در پیرامون خویش مشاهده می‌کند و آن را بر نمی‌تابد و بالأخره در سطح سوم، اعتراض نسبت به استبداد داخلی یا تجاوز خارجی صورت می‌گیرد.

رهبر انقلاب در این راستا می‌فرماید:

«بیداری اسلامی یک حقیقتی است که اتفاق افتاده است. بعد از ده‌ها سال متمادی تسلط دشمنان اسلام و دشمنان مسلمین بر جوامع اسلامی، چه به شکل استعمار مستقیم، چه به شکل استعمار جدید و استعمار غیر مستقیم، چه به صورت سلطه فرهنگی یا سلطه اقتصادی یا سلطه سیاسی؛ بعد از سال‌های متمادی که ملت‌های مسلمان فشرده شدند در زیر این فشارهای عظیم سلطه غربی و دولت‌های اروپائی و آمریکائی بر کشورهاشان، بندریج هسته بیداری، یقظه اسلامی رشد کرده، ثبت شده است و دارد خود را نشان می‌دهد. مردم دنیای اسلام امروز احساس می‌کنند که وسیله عزتشان، وسیله سربلندی‌شان، وسیله استقلالشان، اسلام است.»^۴ آیات القرمزی شاعر مشهور بیداری اسلامی در اشعار بیداری خود از این فرآیند پیروی می‌کند.

سروده‌های این شاعر توانا سرتاسر نه است به واقعیت ناخوش آیند، ستمگری و بی‌عدالتی حاکمان و استبداد و استثمار بیگانگان:

۱- وَكُنَّا وَمَا زَلْنَا عَلَىٰ عَادَةِ الْإِبَاءِ... نَمُوتُ وَلِيَحْيَا
الَّذِينَ وَالْعِزُّ هَاهُنَا
۲- أَلَا فَاقْتُلُونَا هَكَذَا نَحْنُ هَكَذَا... إِذَا مَا قُتِلْنَا نَمَلَأُ
الدَّهْرَ وَالْأُمَّةَ

(میرزائی و زودرنج و همکاران، ۱۳۹۳، ص ۹۹)

ترجمه: (۱) تا بوده و هستیم به سرکشی عادت کرده ایم. می‌میریم تا دین و عزت در این‌جا بماند. (۲) بدانید اگر ما را چنین بکشید ما نیز، روزگار و دنیا را پر از نسلی نو خواهیم کرد.

شاعران بیداری درد همه ستم‌دیده‌گان را درد واحدی می‌دانند که مبارزه با آن محدود به زمان، مکان،

سن یا جنس خاصی نیست به همین دلیل اندوه و اعتراض خود را با اندوه و اعتراض همه مبارزان آزادی طلب جهان پیوند می‌زنند و در مسیر این پیوند ناگسستنی مرزهای زمانی را در هم می‌کوبد و پیکره واحدی از مبارزان معترض و آزادی طلب را در طول تاریخ انسان‌ها به تصویر می‌کشند:

۱- أَنَا الَّذِي شَدَّ مِنْ أَحْبَابٍ سُرَّتِهِ... يَوْمَ الْوَلَادَةِ قَوْسًا
لِلْفِرَاعِينَ
۲- أَشَكَّلُ الصِّدْرَ مِقْلَاعًا وَتَقْدُفُنِي... حَمَّيْتِي فِي الرِّدْيِ
ذُوْدًا عَنِ الدِّينِ
(همان: ۱۰۱)

ترجمه: (۱) من همانم که از بدو تولد از نافم کمانی برای فرعونیان بستم. (۲) در سینه‌ام منجینی می‌سازم و غیرتم، مرا برای دفاع از دین و ایمانم به کام مرگ پرتاب می‌کند.

در این راستا، «الیاسری» شاعر بیداری بحرینی با ابداع هنری خود، کلمه «صموود» را با تکرار ضمه بلند به کار برده است تا نشان دهد که مقاومت و بیداری بحرینی‌ها و شاید بیدار شدگان در همه کشورهای عربی همچون مقاومت و پایداری فلسطینی‌ها و اهالی غزه در انتفاضه خود تا رسیدن به پیروزی، محکم و پایدار است.

۱- اللَّهُ يَعْلَمُ أَنَّ فِي الْبَحْرَيْنِ مَا... زَلْنَا صَمُودًا كَعَزَّةِ
الْعِيَاءِ
۲- وَأَنَا عَزَائِي أَنَّ رَبِّي سَامِعِي... وَهُوَ الْمَعِيذُ الْحَقُّ
لِلضُّعْفَاءِ
۳- خُذْ يَا إِلَهِي مِنَ فَوَادِي حُبِّهَا... وَرَدًا بِه وَجَدَ
الْفَوَادِ عَزَائِي
(همان: ۱۰۴)

ترجمه: (۱) خداوند می‌داند که ما در بحرین همچون غزه سر سبز مقاوم هستیم. (۲) آرامش خاطر من در آن است که خداوند شنونده من است و او برگرداننده حق ناتوانان است. (۳) خدایا دوستی غزه را از قلبم پذیرا باش گلی که قلب، آرامش مرا در آن یافته است.

۲-۴- بحران فلسطین

فلسطین، یکی از عناصر تشکیل دهنده هویت مسلمانان در خاورمیانه است (اسماعیلی، ۱۳۸۶، ص ۴۱). پس‌زمینه منفی مسلمانان از یهودیان، نحوه ظالمانه شکل‌گیری رژیم صهیونیستی، رفتار تجاوزگرانه آن، ایدئولوژی افراط‌گرایانه صهیونیسم و پی‌بردن به اهداف غربی‌ها از تاسیس چنین رژیمی در همسایگی آنها موجب شده است تا زمانی که راه حلی عادلانه برای مسأله فلسطین به اجرا در نیامده است، این موضوع همچنان یکی از ریشه‌ها و انگیزه‌های بیداری اسلامی و گرایش به اسلام‌گرایی باشد. مقام معظم رهبری از مسأله فلسطین با عنوان جراحی عمیق بر پیکر امت اسلامی و خنجری در پهلوی کشورهای مسلمان منطقه یاد کرده‌اند ایشان یکی از مبادی اصلی طغیان مسلمانان، رشد و گسترش حرکت‌های اسلام‌گرایانه و موج جدید بیداری اسلامی را همین مسأله می‌دانند.

هرایر دکمجان، ناتوانی آشکار رهبران عرب در پایان دادن به اشغال سرزمین‌های عرب توسط اسرائیل را عامل تضعیف مشروعیت فرمانروایی حکام عرب و سرخوردگی، اضطراب، ناامیدی گسترده و احساس حقارت مسلمانان در مقابل سلطه اروپا، آمریکا و اسرائیل می‌داند (ن ک: دکمجان، ۱۳۷۷، ص ۶۶). مقام معظم رهبری تأثیر بحران فلسطین را در بیداری اسلامی چنین بیان داشته‌اند:

«ظلم و زورگوئی روز افزون رژیم صهیونیستی و همراهی برخی حکام مستبد و فاسد و مزدور آمریکا با آن از یک سو و سر بر آوردن مقاومت جانانه فلسطینی و لبنانی و پیروزی معجزه‌آسای جوانان مومن در جنگ‌های لبنان ۲۲ و ۳۳ روزه و غزه از سوی دیگر، از جمله عوامل مهمی بودند که اقیانوس به ظاهر آرام ملت‌های مصر و تونس و لیبی و دیگر کشورهای منطقه را به تلاطم در آوردند، انتفاضه اقصی حتی در خارج از مرزهای جغرافیایی فلسطین، عموم ملت‌های مسلمان و عرب را به صحنه بکشاند.»^۱ در راستای این طرز تفکر است که فلسطین و

شهرهای آن در شعر بیداری تبدیل به نماد شده‌اند. به عنوان نمونه شهر غزه، جایگاه ویژه‌ای در این بین داشته و همواره به عنوان نماد و سمبل مقاومت و مظلومیت مطرح بوده است:

۱- اللَّهُ يَعْلَمُ أَنَّ فِي الْبَحْرَيْنِ مَا..... زَلْنَا صَمُودَ كَغَزَّةِ الْعِيدَاءِ
۲- وَأَنَّ عَزَائِي أَنَّنِي رَبِّي سَامِعِي وَهُوَ الْمَعْيِي دُ الْحَقِّ لِلضُّعْفَاءِ
۳- خُذْ يَا إِلَهِي مِنْ فِؤَادِي حَبَّهَا وَرِدًا بِهِ وَجَدَ الْفِؤَادَ عَزَائِي

(میرزائی و زودرنج و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۰۴)

ترجمه: (۱) خداوند می‌داند که ما در بحرین همچون غزه سر سبز مقاوم هستیم. (۲) آرامش خاطر من در آن است که خداوند شنونده من است و او برگرداننده حق ناتوانان است. (۳) خدایا دوستی غزه را از قلبم پذیرا باش گلی که قلب، آرامش مرا در آن یافته است.

«سمیر مقبل» شاعر دیگر بیداری نماد غزه را این گونه به کار می‌گیرد:

قِفْ عَلَى السَّيْنَا وَاهْتَفِ بِالنَّشِيدِ / عَشْتِ يَا غَزَّةُ يَا أُمَّ الصَّمُودِ / قَدْ مَضِيَتْ فِي خُطَى كَرْبِ بَلَا / فَتَعَلَّمْتِ مِنَ السَّبْطِ الشَّهِيدِ / وَصَمَدْتِ بَيْدِ خَاوِيَةٍ / مِنْ سِلَاحِ الْعَصْرِ وَالْفَنِّ الْجَدِيدِ / بِحِمَاسٍ وَجِهَادٍ رَاسِخٍ / وَبِإِيْمَانٍ وَعِرْفَانٍ سَدِيدٍ (سپید نامه، ۱۳۹۲، ص ۷). ترجمه: در پهنای سینا بایست و آواز سر بده / زنده باد غزه مام پایدار. / قدم‌هایت را با ردی همراه ساختی که در کربلا جاری بود. / و از نوه شهید درس‌ها آموختی. / با دستانی تهی / از جنگ افزارهای نوین / با حماسه و جهاد و ایمان و شناختی عمیق، پایداری را سرودی. شاعر در ادامه به هدف آنکه مردم مسلمان سرزمین‌های عربی - اسلامی را به مقاومت و پایداری تا حصول پیروزی تشویق کند از نماد غزه چنین بهره می‌گیرد: قِفْ عَلَى الْجَوْلَانِ وَانظُرْ غَزَّةُ / نَهَضَتْ تَرْفَعُ رَايَاتِ الصَّمُودِ (سپید نامه، ۱۳۹۲، ص ۸). ترجمه: ایستاده بر بلندای جولان غزه را بنگر / که به پا خواسته و پرچم‌های مقاومت را بر افراشته

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۳ تابستان ۹۵
No.43 Summer 2016

۷۳

است.

۲-۵- شوق و امید به زندگی و پیروزی

هر ملتی در طول حیات خود با فراز و نشیب‌های فراوانی روبرو می‌شود. تاریخ، گواهی می‌دهد که هرگاه ملتی امری را اراده کرده است، تقدیر و سرنوشت در برابر او سر تسلیم فرود آورده‌اند. این مسأله در عرصه شعر پایداری و بیداری زیبا خودنمایی کرده، و بر شوق و امید مسلمین بیدار شده در کشورهای عربی می‌افزاید. رهبر معظم انقلاب در این باره عقیده دارند که: «ترسیم هدف بلندمدت برای بیداری اسلامی در کشورهای مسلمان، نقطه‌ای است متعالی و والا که بیداری ملت‌ها را باید سمت و سو دهد و آنان را به آن نقطه برساند. با شناسائی این نقطه است که می‌توان نقشه راه را ترسیم کرد و هدف‌های میانی و نزدیک را در آن مشخص نمود. این هدف نهائی نمی‌تواند چیزی کمتر از ایجاد تمدن درخشان اسلامی باشد.»^۱

«فرحان الکنانی» شاعر بیداری در تأیید و تأکید آن چنین می‌سراید:

۱- *خل اکلک تضل حی و ما تموت*

ایجبهت التاريخ عنوانک کبر

۲- *گالها ابن الشابی ابروح القصید*

و هل قصیده خالد طول الدهر

۳- *الرجف گلبه ایخاف یصعد علی الجبال*

أبدله هذا یعیش لا بد بلحفر

(همان: ۱۳۳)

ترجمه: (۱) بگذار تا راز زنده ماندن و نمردنت را برایت یگویم. رازی که تاریخ نامت را به بزرگی فریاد خواهد کشید. (۲) همان چیزی است که ابن شابی در شعر ماندگارش بیان کرد. (۳) بزدلانی که از صعود به قله‌ها می‌ترسند دره‌ها منزلگه جاودان آنهاست. بنابراین زندگی، پویایی، شوق و نشاط از واژگان کلیدی در فرهنگ بیداری است، شوق به زندگی و خواستن آن، از ویژگی‌های یک انسان مبارز و مقاوم است.

۱- *فکاتما الملكوت أرسل نفعه بتوسلی، بروائع*

الأسماء

۲- *أبصرت فی قلبی سماء طهاره العذراء،*

والزهراء، والحوراء

۳- *فاستیفظت روحی وکل جوانحی وجوارحی*

انتفضت علی أرائی

۴- *وتهدت شفتای بالآیات وابتهدت بشعر*

الثوره الغناء

۵- *أنا لست راکعاً لمخلوق بلی الله للشعب*

العظیم ولائی

۶- *والشعب ثار ولن یصدق مکرهم الله أكبر،*

ثوره بسمائی^۱

ترجمه: (۱) گویا ملکوت به توسل من و به اسم‌های بزرگی که بر زبان دارم نسیمی بر من وزیده است. (۲) که در دل خود آسمان پاکی را ببینم. عذرا، زهرا و حورا. (۳) پس روح و همه اعضا بیدار شدند. و اجزای بدنم بر ضد مشکلاتم قیام کردند. (۴) لبه‌ایم با آیات قرآن شب زنده‌داری کنند و با سرودن شعر انقلاب به وجد آیند. (۵) آری من در برابر هیچ آفریده‌ای خم نمی‌شوم. کرنش کردن من فقط در برابر خدا و مردم بزرگوار است. (۶) مردم انقلاب کرده‌اند و مکر آنها را نمی‌پذیرند. و عبارت الله اکبر انقلابی است در آسمان من.

۳- نتیجه گیری

پژوهش حاضر و نمونه‌های ذکر شده به وضوح نشان می‌دهد که شاعران عرب بیداری اسلامی به خوبی با عقاید و افکار رهبر معظم انقلاب اسلامی آشنا بوده و به صورت روان حرکتی و گسترده در اشعار خود به کار گرفته‌اند. وحدت، رمز پیروزی، تاکید بر هویت عربی اسلامی، نه به واقعیت‌های موجود، بحران فلسطین و شوق و امید به زندگی و پیروزی از جمله منویات معظم له می‌باشد که نمود آنها در شعر شاعران عرب بیداری اسلامی هویداست. این موضوع نشان می‌دهد که شاعران عرب به عنوان بخشی از نخبگان بیداری اسلامی تنها راه درست و منتهی به هدف و نجات بخش ملت‌های مسلمان از مصائب و مشکلات را پیروی

از رهبران دینی - سیاسی می‌دانند. در شعر بیداری

فتح . سجادی، عبدالقیوم. (۱۳۸۳) در آمدی بر اسلام و جهانی شدن. قم: نشر بوستان کتاب. مقاله‌ها

طاهری نیا، علی باقر، و محمودی، فرزانه و عباسی، نسرین. (۱۳۹۲) «صدی الوحده العقائديه فی ادب المقاومة لحرکه البحرین». مجله دراسات الادب المعاصر. العدد التاسع عشر، ۹-۳۰.

میرزائی، فرامرز و زودرنج، صدیقه و کوچکی نیت، زهرا. (۱۳۹۳) «بازتاب گفتمان انقلاب اسلامی ایران در شعر بیداری اسلامی بحرین». فصلنامه علمی - پژوهشی پژوهشنامه انقلاب اسلامی. شماره ۱۱۲، ۱۰-۹۵.

انکه شکل ستایش از افراد داشته باشد صورتی درخور از ستایش و تکریم ارزش‌ها را پیدا کرد و حتی شعرهای که برای امام خمینی(ره) و مقام رهبری سروده شد به انگیزه پاسداشت ارزش‌های معنوی ایشان بود نه قدرت و نفوذ مادی. موضوع مهم دیگر آنکه شاعر بیداری عرب دیگر در فکر تکسب از طریق شعر نیست بلکه شعر را به عنوان وسیله‌ای برای انجام تکلیف دینی خود در آگاه سازی ملت‌ها به کار می‌گیرد لذا شاعر عرب زبان بیداری سریع و صریح حق را بر زبان می‌آورد همان گونه که رهبرش هست و می‌خواهد

پانوشت:

www.noorfatema.com/vb/archive/index.php/t-27636.html. Accessed February 10, 2016.

ayatalghermezi.blogfa.com/post-29.aspx. Accessed February 09, 2016.

samiralgazzar.com/forum/thread21323.html. Accessed February 07, 2016.

samiralgazzar.com/forum/thread21323.html. Accessed February 07, 2016.

www.facebook.com/permalink.php?id=204642546219717&story_fbid=690407534309880. Accessed February 07, 2016.

۱. بیانات در تاریخ ۱۳۹۱/۱۱/۱۰

۲. بیانات در تاریخ ۱۳۹۰/۰۱/۰۱

۳. بیانات در تاریخ ۱۳۹۰/۰۶/۲۶

۴. بیانات در تاریخ ۱۳۹۱/۱۱/۱۰

۵. خطبه نماز عید فطر ۱۳۸۷/۰۷/۱۰

۶. بیانات در اجلاس بین المللی بیداری اسلامی ۱۳۹۰/۰۶/۲۶

۷. بیانات در دیدار با مسؤولان نظام در روز میلاد پیامبر اکرم (ص) ۱۳۸۹/۱۲/۰۲

۸. بیانات در کنفرانس بین المللی حمایت از انتفاضه فلسطین ۱۳۹۰/۰۷/۰۹

۹. بیانات در تاریخ ۱۳۹۲/۰۲/۰۹

10. ayatalghermezi.blogfa.com/post-29.aspx. Accessed February 09, 2016.

منابع و مآخذ

اسماعیلی، حمیدرضا. (۱۳۸۶) القاعده از پندار تا پدیدار. تهران: اندیشه سازان نور.

دکمجیان، هرایر (۱۳۷۷) اسلام در انقلاب جنبش‌های اسلامی در دنیای عرب. ترجمه حمید احمدی. چاپ سوم. تهران: انتشارات کیهان.

سپیدنامه، بهروز. (۱۳۹۲) حنجره های بیدار شعر پایداری شاعران عرب. چاپ اول: انتشارات روایت

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۳ تابستان ۹۵
No.43 Summer 2016

۷۵

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۳ تابستان ۹۵
No.43 Summer 2016

■ ۷۶ ■

